

INTERKULTURNA SLAVISTIKA DANAS I SUTRA

(Zvonko Kovač. *Interkulturene studije i ogledi. Međuknjiževna čitanja, mentorstva*. Zagreb: FF press, 2016.)

Osvrnemo li se i sasvim površno na gotovo nevjerojatnu obimnost inozemne teorijske literature koja nastaje unazad dva, tri desetljeća problematizirajući metodološke i konceptualne pretpostavke studija književnosti, nedvojbeno ćemo ostati barem blago zatečeni disproporcionalnošću njezina ne toliko teorijskog koliko praktičnog rasprostranjivanja u domaćoj nam sredini. Osobito je to primjetno u sferi onoga što u tradicionalnim razumijevanjima svjetske i nacionalne književnosti ostaje po strani, bilo kao posljedica današnjih (izvanjskih) geopolitičkih zamišljanja ili pak kao rezultat pomodarskog povoda i bespogovornog slijeđenja metodoloških osmišljavanja izučavanja književnosti i bliskih joj kulturoloških praksi. Preciznije, sveopća kriza slavističkih studija u Europi i šire jednim je dijelom uzrokovana upravo metodološkim stranputicama i nesnalaženjima u razdoblju nakon pada Berlinskog zida, što je osobito vidljivo na planu odnosa između južnoslavističkih istraživanja i domicilne nacionalne filologije, i to u oba smjera. U tom su smislu u našoj znanstvenoj sredini isuviše rijetki prilozi koji bi jasnijom teorijskom sviješću problematizirali postojeće stanje struke, kritički je prikazali, pa time potencijalno otvorili i neke nove metodološke pravce. Upravo stoga knjiga Zvonka Kovača *Interkulturene studije i ogledi. Međuknjiževna čitanja, mentorstva* kao sustavna sinteza autorova dosadašnjega znanstvenog i nastavnog rada, ili barem njegova najzapaženijeg dijela, predstavlja dragocjen i višestruko ohrabrujući prilog sadašnjim i budućim istraživanjima na temu (pre)osmišljavanja metodoloških i konceptualnih koordinata (južno)slavističkih studija. Kao što je to bilo jasno vidljivo i u prethodnim autorovim knjigama – *Poredbena i/ili interkultura povijest književnosti* (2001), *Međuknjiževna tumačenja* (2005), *Međuknjiževne rasprave* (2011) – i ovdje postoji očigledna težnja da se obrađena problematika prikaže znanstveno-teorijskom aparaturom, ali i da se ona dohvati u njezinoj praktičnoj dimenziji, i to na više razina. Temeljna povezna nit između ta dva pola koja supostoje u uspješno postignutoj ravnoteži već je u samom naslovu naznačena ne samo kao polazni već i kao središnji koncept u pojedinim studijama ove knjige, posrijedi je, dakako, ideja interkulturalnosti. Kao sveprožimna nit, ona će u šest studija prvog poglavlja (*Prolegomena, nagovori*) biti dominantno teorijski elaborirana, dok će u preostala tri naglasak više biti na praktičnoj primjeni i elaboraciji pretpostavki i tezi iznesenih u uvodnom dijelu knjige.

Na samom početku, u teorijski impostiranom uvodnom dijelu knjige, kao svojevrсни preduvjet svega što će nadalje uslijediti razlaže se koncept interkulture povijesti književnosti, i to onako kako je on zamišljen i uvelike realiziran u okviru istoimenog projekta kojemu je autor knjige bio voditelj, odnosno kao „nastavak suvremenih metodologija i empirijskih istraživanja prilagođenih potrebama razumijevanja složenoga ekokulturnoga identiteta južnoslavenskih književnosti, specifičnoga biološkog identiteta kulture kao dijela prirode, što podrazumijeva čuvanje povijesnih kultura te kulturnu autentičnost različitih tradicija, kao i njihove interkulture (interkonfesionalne, intercivilizacijske) dijaloge, koji u dobu globalizacije dobivaju novo značenje.“ (Kovač 2016: 9). Kako sam autor dodatno objašnjava, ona je istodobno specifična vrsta regionalne poredbene povijesti književnosti, ali i metodološka ukupnost kojom se pristupa književnom korpusu i specifičnoj interkulturno-hermeneutičkoj problematici studija druge/strane književnosti. S naglaskom na brojne južnoslavenske kulturne međuprostore i s književnošću kao njihovom prevladavajućom objasnidbenom kategorijom, ideja interkulture povijesti književnosti usmjerena je prije svega prema obogaćenju hrvatskoga kulturnog prostora spoznajama o prožetosti i suodnosima na južnoslavenskom prostoru. U kontekstu interkulture znanosti o književnosti, pa i u širem smislu, ovakav je koncept, metodološki podržan idejom kulturne ekologije, usmjeren namirenju svojevrсне praznine unutar promišljanja hrvatskih južnoslavističkih studija, kao i otvaranju interkulturnog dijaloga unutar u mnogočemu srodnog susjedstva. U tako osmišljenoj metodološkoj platformi južnoslavističkih studija jasno je prisutna svijest o njihovoj bogatoj tradiciji, kako na matičnom prostoru tako i u okviru njihovih inozemnih realizacija, ali i ona o suvremenim metodološkim rješenjima, posebice unutar književne historiografije, kulturalnih i postkolonijalnih studija.

Budući da je interkulturna povijest književnosti postavljena kao nosiva ideja izloženog koncepta, sasvim razložno u nastavku ovoga poglavlja njezina se uporišta propituju kroz one pojmove te paradigme koji u južnoslavenskom kontekstu zahtijevaju reviziju postojećih modela. Ponajbolji primjer u tom smislu je pojam kanona koji autor razmatra u odnosu na u mnogo čemu nedostatan mononacionalni model te ga propituje prije svega u kontekstu dvopripadnih autora kao što su Stanko Vraz ili Ivo Andrić. Taj se pristup nadalje utvrđuje i potvrđuje na primjeru bosanske književnosti sve pomalo metodološki legitimirajući pojam južnoslavenske međuknjiževne zajednice koja iz različitih razloga (umnažanje međuknjiževnih analiza i interpretacija, razmah međuknjiževne kritike, međusobno otvaranje književnog tržišta, zanimanje brojne čitateljske publike itd.) nedvojbeno ima potencijala dohvatiti sve one brojne pojavnosti

koje strogo nacionalna paradigma izučavanja književnosti redovito ostavlja po strani.

Nakon iznesenih ključnih teza interkulturnog proučavanja južnoslavenskih književnosti sasvim prigodno autor će u završnom dijelu prvoga poglavlja ponuditi sažet osvrt na uspješne rezultate ovakva pristupa u širem smislu (primjerice, Hrvatsko-slovenski, Hrvatsko-makedonski i Desničini susreti, časopisi Filološke studije ili Sarajevske sveske, djelovanje uglednih inozemnih slavista itd.), ali i ukazati na trenutno stanje struke u svojevrsnom vremenskom presjeku, a potom i s obzirom na dominantne aktualne tendencije u organizaciji slavističkih studija te na tomu na tragu sugerirati koncept *interdisciplinarne solidarnosti* kao preduvjet dijaloga i razumijevanja ne samo među pojedinim strukama već i puno šire od toga.

U naredna dva poglavlja, *Nomadi i голубыше*, *antipodi* te *Intelektualci-umjetnici*, *međukulturni pisci*, naglasak će više biti na analizama i interpretacijama pojedinih književnih tekstova, odnosno na ekstrahiranju onih njihovih aspekata koji će čim zornije pokazati primjenu autorova interkulturnog pristupa. Tako će se u prvom od navedenih poglavlja razmatrati interkulturni aspekti ljubavne novelistike s posebnim obzirom na autore dvojne pripadnosti, pa će se u analitičkom fokusu naći kraći prozni tekstovi Ive Andrića, Novaka Simića, Miljenka Jergovića, Vladimira Pištala, Borivoja Radakovića i drugih. Analitički blisko i tematski srodno autor će se u ovome poglavlju nadovezati prikazom naracija o ljubavi u Selimovićevu proznom opusu, pa će se u najpoznatijem njegovu romanu, „Derviš i smrt“ ljubav prepoznati kao sfera ponajbolje realizacije upravo onoga međukulturnog. U posljednja dva potpoglavlja, koja su i svojevrsna priprema za temu intelektualca-umjetnika u narednom poglavlju, analitički su izneseni prikazi modernizacije (Bosne, Balkana, svijeta uopće) u Andrićevu romanu „Na Drini ćuprija“ te je problematizirano razumijevanje Crnjanskog i Krleže kao antipoda kako s obzirom na njihovo javno djelovanje tako i u kontekstu različitosti njihovih poetika i talenata.

Spomenuti južnoslavenski klasici, ali i neki drugi, bit će temeljna autorova preokupacija u trećem poglavlju knjige (*Intelektualci-umjetnici*, *međukulturni pisci*), pa će se i ovdje preispitivati teza o Crnjanskom i Krleži, no sada kao ekspresionističkim i avangardnim antipodima u kontekstu njihove rane lirike, komentara i naknadne osobne kritike. Dotaći će se autor ovdje i prostora Panonije (u „Seobama“ i „Povratku Filipa Latinovicza“) kao prostora koji se opire svakoj nacionalnoj definiciji, odnosno kao „izmiješanog kraja“. Ipak, prvi dio naslova ovoga poglavlja ponajviše je razrađen u studiji *Tumačenje i prikazivanje intelektualca-umjetnika* u kojoj je ta problematika prikazana kroz duže vremensko razdoblje, ali ne s namjerom stvaranja kronološkog prikaza već prije

(poredbenoga) poetičkog tipologiziranja, pa se je ovdje našao roman „Tujci“ Ivana Cankara, Krležin „Povratak Filipa Latinovicza“ (u komparaciji prema istoimenom romanu Borisa Perića iz 2013. godine), klasici tzv. obnove modernizma „Pesma“ Oskara Daviča i Desničino „Proljeće Ivana Galeba“ te „Umor“ Marjana Rožanca koji već jasnije pokazuje postmodernistički odmak od te teme. Ostale tri studije ovoga poglavlja opravdavaju drugi dio njegova naslova, izravnije ona o Mirku Kovaču, a ponešto manje ona o Šalamunovoj neoavangardi u kojoj autor ne problematizira toliko pjesnikovu više- i/ili među- kulturnu pripadnost, koliko se bavi postmodernističkim elementima njegova kasnijeg pjesništva. Tome je pridodan pogovor zborniku sa simpozija o Tomažu Šalamunu održanog u Zagrebu i Kopru 2011. godine koji je jedini takve vrste o tom velikom pjesniku. U završnoj studiji ovoga poglavlja naslovljenoj *Nova međukulturna književnost?* kako i priliči upitno intoniranom naslovu, autor propituje nove pojavnosti međukulturne književnosti apostrofirajući pri tome sve one aktualne tendencije koje s jedne strane zatamljuju njezine potencijale u korist, primjerice, globalne književnosti zapadnoeuropskog kruga ili pak isuviše isključivim kategorijama nacionalne književnosti i s druge strane koje otvaraju brojne njezine potencijale i odgovaraju na izazove današnjeg svijeta, osobito u kontekstu migracijske književnosti, književnosti u dijaspori, zavičajne i regionalne književnosti te sličnih pojavnosti koje postoje onkraj *out of nation* zona, a kojima je, prema autorovu mišljenju, prevladavajuća suština upravo interkulturalnost.

U posljednjem poglavlju knjige, kako stoji u samom naslovu, svojevrsnom *post scriptumu*, sumiraju se rezultati projekta *Interkulturalna povijest književnosti – Eko-kulturni identitet južnoslavenskih književnosti* tako što su prikazane ocjene čak desetak radova, doktorskih disertacija članova projekta i doktoranada kojima je autor knjige bio mentor. Ti, mogli bismo reći, najizravniji rezultati spomenutog projekta nazivaju se ovdje „novim interkulturnim studijama“ i njihovim kraćim prikazima autor nastoji „upozoriti na potrebnu širinu razumijevanja južne slavistike kao nove studijske discipline ili unutar nje na metodologiju posebne, regionalne interslavenske književne komparatistike, odnosno na afirmaciju nove, interkulturne povijesti književnosti i interkulturne interpretacije“ (*Isto*: 234). I sasvim površan pogled na ove interkulturne studije i u tematskom i u metodološkom smislu potvrđuje ne samo širinu zahvata u predmetno područje već i njegovo osuvremenjenje uspješnom primjenom različitih aspekata interkulturnog pristupa.

Sasvim završno, knjiga *Interkulturalne studije i ogledi. Međuknjiževna čitanja, mentorstva* u teorijskom i praktičnom smislu sumira autorov rad na interkulturnoj znanosti o književnosti kojoj su interkulturalna povijest književnosti, interkulturalna interpretacija i međuknjiževna kritika,

kako se ističe, stožerne discipline, dok u užem teorijskom i metodološkom smislu može uključivati sve one brojne koncepte koji „govore u prilog proučavanja i nacionalne, monokulturne književnosti u interkulturnom i poredbenom kontekstu“ (*Isto*: 64). U tom smislu, njezina otvorenost, inkluzivnost i apriorna dijalogičnost neupitan su potencijal u osmišljavanju suvremenih slavističkih studija, osobito onih u južnoslavenskom kontekstu, koji su upravo ondje prilično deficitarni u teorijskoj i konceptualnoj autorefleksiji, posljedično i u njezinoj praktičnoj primjeni. Taj je pristup ovdje, kao i u drugim autorovima radovima i knjigama, odmjereno predstavljen u ravnoteži teorijskog promišljanja i svega onoga što iz njega proizlazi ili se na njega oslanja, uvijek sa sviješću o suvremenim tendencijama i izazovima te s više ili manje izraženom namjerom kritičkog preispitivanja nezadovoljavajućih institucionalnih konvencija i okvira, pa je stoga u svojoj cjelini spremno odgovoriti na brojne izazove suvremene znanosti o književnosti i studija književnosti.

Ivana Latković